

Het Hagelkruis

Heemkundekring Barthold van Heessel Aarle-Rixtel

31e jaargang, nr.1 2014

COLOFON

HET HAGELKRUIS

Informatieblad van Heemkundekring Barthold van Heessel te Aarle-Rixtel. Tijdschrift met artikelen over geschiedenis, archeologie, heemkunde e.a. met betrekking tot Aarle-Rixtel. Verschijnt drie- à viermaal per jaar.

Abonnementkosten: € 8,00 per jaar
Losse nummers: € 2,00

Redactie

Contactpersoon: H. van Beek
0492 - 381851
h.vanbeek9@chello.nl

A. Claessen
A. Willemsen - Huffenreuter

Heemkundekring BARTHOLD VAN HEESSEL

Boscheweg 14a, 5735 GV Aarle-Rixtel
0492 383553
www.heemkamer.nl
info@heemkamer.nl

Dagelijks bestuur

Voorzitter: J. Dekkers
0492 381673

Secretaris: F. Bussemaker
0492 381228

Penningmeester: D. van de Laar
0492 384415
Bankrek.nr.: NL79 RABO 0101 4057 31

Inhoudsopgave

Colofon en voorwoord	2
Aarle krijgt een Beekse galg	3
Waar komt de zegswijze 'blauw hebben' vandaan?	3
Geen winkels meer in Aarle-Rixtel?	4
Een Aarle-Rixtelse martelaar	5
De Biezen	8
In gesprek met.... Annie Jacobs - Heesakkers	9
Arbeiderswoningen aan de Kanaaldijk	11
Strijken	15

Beste mensen,

*Een nieuwe lente en een nieuw geluid
Ik wil dat dit lied klinkt als het gefluit
Dat ik vaak hoorde voor een zomernacht,
In een oud stadje, langs de watergracht.*

Het is nog wel geen lente (alhoewel er van winter ook nauwelijks sprake is) en ook de rest van het gedicht van Herman Gorter is niet van toepassing, maar dat ons vertrouwde Hagelkruis er helemaal anders uitziet en een "nieuw geluid" laat zien mag duidelijk zijn. Het vertrouwde A5-formaat is verlaten en veranderd in A4. Bovendien krijgt u het tijdschrift thuisgestuurd.

Wat niet verandert is de inhoud, die, zoals u van ons gewend bent, een goed niveau heeft. En dat willen we blijven nastreven. Het kost wel de nodige moeite, want zoals u kunt zien, veel mensen die teksten leveren hebben we niet. En daar zit onze zorg! We zijn op zoek naar mensen die iets willen schrijven over heemkundige aangelegenheden of zaken die met onze historie te maken hebben. Help mee om ons Hagelkruis in stand te houden!!

In het nu voorliggende Hagelkruis zijn weer een aantal artikelen bijeengebracht waarvan we denken dat ze de moeite waard zijn en we hopen dat u er plezier aan zult beleven. Onze redactie en schrijvers hebben weer hun uiterste best gedaan om dit tot stand te brengen en daarvoor dank.

Jan Dekkers, voorzitter heemkundekring

Het Hagelkruis

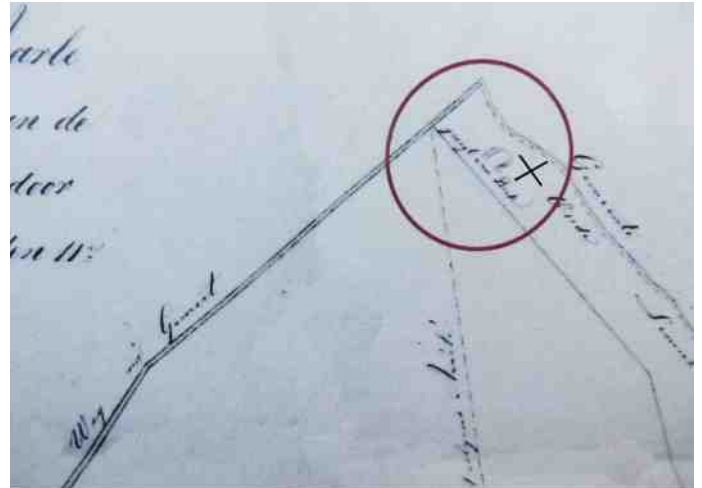
In de Hooge Akkers, vinden we dit hardstenen 14e-eeuws kruis met een archaïsch aandoende Christusfiguur. Deze kruisen dienden in die tijd om hagelschade te voorkomen en werden altijd geplaatst op een kruispunt van wegen. Het is het enige bewaard gebleven stenen hagelkruis in Nederland.

Aarle krijgt een Beekse galg

Henk van Beek

Onlangs heeft Aarle van Beek een galg cadeau gekregen. De Beekse heemkundekring heeft met geld uit een regionaal potje een heuse – symbolische – galg laten maken en deze op Aarles grondgebied geplaatst, namelijk in het uitsterste noordoostelijk puntje van Aarle, nabij de Gemertseweg. Het is niet de eerste keer dat de Beeksen dit stukje Aarle voor zich opeisen. In 1786 werd door de Raad van State besloten om Aarle en Beek toestemming te geven om hun gemene broekgronden te verkopen en de opbrengst hiervan in de gemeentelijke kas te laten vloeien. Echter, nu was het vraag onder wiens bestuur deze gronden zouden gaan vallen. De Leen en Tolkamer van Den Bosch bepaalde dat de Peeldijk als grens zou gaan fungeren. Beek was hiermee in zijn nopjes en liet terstond de Peeldijk opknappen. Toen echter bleek dat Beek verhoudingsgewijs te veel van het goede had gekregen besloten de Fransen na inlijving van ons land een en ander voor Aarle in orde te maken. Zo werd in 1812 bepaald dat er een nieuwe grens zou worden getrokken. Deze grens werd ook kadastraal vastgelegd. Zo doende kwam er een deel van de grond weer terug aan Aarle. Maar daarmee kwam ook de toenmalige gemeenschappelijke galg weer op Aarles grondgebied te staan..... Ook bij het vaststellen van de 19e-eeuwse gemeentegrenzen bleef de plaats van de galg Aarles grondgebied. Met de herindelings in 1997 zijn de formele gemeentegrenzen weliswaar vervallen, maar de oude gemeentegrens blijft nog steeds de limiet. Dus hebben we in Aarle een Beekse galg gekregen!

Het is zoals op de huidige galg staat vermeld: “-
Dura lex sed lex”: De wet is hard, maar het is de wet!

Waar komt de zegswijze 'blauw bloed hebben' vandaan?

Louis Barten

De zegswijze 'blauw bloed hebben' betekent 'van adel zijn'. De precieze herkomst van deze zegswijze is niet duidelijk. De meeste naslagwerken geven aan dat ze terug te voeren is op de middeleeuwse Spaanse aristocratie. Tijdens de Moorse overheersing (800-1500) werden er veel gemengde huwelijken gesloten, waardoor er veel kinderen met een donkerder huid geboren werden. De weinige aristocratische families die hun blanke huid konden bewaren, waren erg trots op het 'blauwe bloed' (sangre azul) dat bij hen zichtbaar was, bijvoorbeeld bij de polsen. Dit gaf immers aan dat hun bloed niet vermengd was met dat van andere volkeren. Het is dus mogelijk dat blauw bloed iets als 'van ongemengde afkomst' betekende en pas later specifiek op de adel betrekking heeft gekregen. De naslagwerken zeggen echter niets over zo'n betekenisverschuiving.

Ikzelf heb veel vertrouwen in de etymologie, de woordverklaring van 'blauw'. Ook op deze basis zijn er verschillende verklaringen. Rond 1200 kennen we in verschillende Noord-Europese talen een naam voor de kleur blauw waar een duidelijk verband mee gelegd kan worden: bla(e)u, blao, blâw, blâr.

Aanvankelijk had het woord de betekenis van 'glanzend, blinkend'.

Het woord 'blauw' wordt ook gebruikt voor 'dronken', en komt voor in 'blauwsel' (Rickett) en in de uitspraak: 'een blauwe maandag', wat 'zeer kort' betekent of 'een vrije dag'. Ik leg hier een verband met de Bargoense betekenis van blauw, dronken.

'Blauwbaard' is een vertaling van barbebleu uit een sprookje van Charles Perrault (1697) Het 'bleu' betekent hier vermoedelijk 'blond'. In het Chansons de Roland uit de 12 e eeuw werd het oudfriese bloi (blond) verward met blo, blauw.

Het Middelnederlands kent de uitspraak 'blau ende bloedich', een mooie alliteratie die bij ons 'bont en blauw' is geworden. Het 'blauw' is een blauwe, bloedige plek.

Vermoedelijk is de uitdrukking via het Engelse 'blue blood' in de negentiende eeuw in het Nederlands terechtgekomen, zegt internet.

Wikipedia meldt ook nog dat 'blauw bloed' in heel Noord-Europa gebruikt werd om mensen uit de hogere klassen mee aan te duiden. Doordat zij niet buiten werkten, werd hun huid niet gebruid door de zon en bleef de blauwachtige kleur van hun aderen duidelijk zichtbaar door de huid heen. Dit verhaal wordt echter nergens anders vermeld.

Een andere verklaring die volgens Wikipedia de ronde doet, is dat de rijke adel vaak leed aan de ziekte 'margriet', zilververgiftiging, die een blauwgrijze huid veroorzaakt. De rijken zouden deze aandoening opgelopen hebben doordat ze zilver binnengingen via hun zilveren bestek en borden. Dit is echter onwaarschijnlijk, omdat maar weinig edelen zilveren tafelgerei hadden.

Zelf hecht ik het meeste geloof aan wat er in de alinea's 1 en 2 wordt beschreven als verklaring.

Tenslotte: symbolisch is de blauwe kleur een teken van standvastigheid en trouw.

Geen winkels meer in Aarle-Rixtel?

Louis Barten

Je kunt een heel betoog opzetten over de vraag waarom er in Aarle-Rixtel steeds minder kleine zelfstandigen zijn gevestigd. Dat is niet bijzonder interessant, gelet op de landelijke ontwikkelingen en de vele artikelen in kranten en tijdschriften over de gevolgen op dit terrein vanwege de samenvoeging van kleine gemeenten tot andere ook niet zo grote. Daarbij komen de visies over het samenvoegen van bestuurlijke taken van verschillende gemeenten. Binnenkort moeten de inwoners van de Peelgemeenten voor burgerzaken naar Helmond, voor bouw- en andere vergunningen naar Deurne, voor onderhoud van wegen, gemeentereiniging e.d. naar Gemert, voor belastingen naar Asten/Someren en wat er dan nog overschiet gaat naar Laarbeek.

In een feestgids die voor 15 cent te koop was bij de viering van 600 jaar O. L. Vrouwe Gilde in juni 1924 staan veel advertenties van kleine zelfstandigen, de middenstand, van Aarle-Rixtel. Hoewel het geen volledig beeld geeft, krijg je wel een aardige indruk van wat er 90 jaar geleden in Aarle-Rixtel te koop was.

- Stucadoorwerken en handel in bouwmaterialen, G. Swinkels & Zonen. Dorpsstraat B10
- Horloges, goud en zilver: W.F. v.d. Kerkhof
- Runds- en varkensslagerij, H.J. Wigmans- v.d. Berg
- Klokkengieters sinds 1660 gevestigd. Petit en Fritsen
- Wed. Biemans: Café B. Gruijters over de brug
- Electriche timmerfabriek; Gebr. Van Wetten, Kerkstraat
- Te Aarle-Rixtelsche Electriche Machinale

- Houtbewerking; C. Van Rooy en zonen
- Handel in sigaren, sigaretten, suikerwerken, groenten en kruidenierswaren; G. v. Hoof
- Rijwielen, onderdeelen, reparatie-inrichting, lasschen van gebroken rijwielen; H. Meulendijks
- Handel in: steenkolen en brandstoffen, rijwielen, onderdeelen en ijzerwaren; Aug. van den Boogaard
- Smederij en tevens prima dranken in zijn café: A. v. Eupen & Co.
- Joh. Vogels, mr. kleermaker, nieuwe woningen
- Rijwielhandel en kachelsmederij; J. Thomassen
- Varkensslagerij: L. Kandelaars, Dorpsstraat B 31
- Brood en beschuitbakkerij, koloniale waren en drogisterij: H. Raaijmakers- v. Brug
- Brood- en beschuitbakkerij; Joh. Verhoeven Kerkstraat
- Graan- en meelhandel v/h P.A. van Hoek
- Verzekeringsbank "De Maas", W.v. Heertum
- Brood- en beschuitbakkerij, koloniale Waren; Jan van Brug
- Handel in: manufacturen - garen - band - sajiet - bedden - veeren - kapok - wollen gestikte en moltondekens, corsetten - gebreide goederen - tricot - boorden - dassen - overhemden - gedistilleerd - koloniale waren - chocolade en suikerwerken - ansichtkaarten en schrijfbehoeften; Wed. W.v. Laarhoven
- Brood-, koek-en banketbakkerij. Specialiteit fijne honingkoek. Op bestelling verkrijgbaar taarten en gebakjes: K.J. Jurgens
- Handel in:klokken, horloges, goud en zilver enz.; J.F. v.d. Heuvel
- Nederlandsche torenuurwerken en klokkenfabriek: M. v.d. kerkhof & zonen.

LOUIS REEMERS AARLE-RIXTEL

Koperslagerij Huishoudelijke artikelen

Kijk bent U ook op het Gildefeest en wel met een fiets van de LEEST zoo niet dan moet U niet langer dralen en ook eens een nieuwe bij de LEEST gaan halen. Ik verkoop ze voor een paar centen want ik ken geen concurrenten

Beleefd aanbevelend **M. de LEEST**
Molenweg 259 — AARLE-RIXTEL

De meest gevraagde Molensteen is van de

N. V. Gebr. JASPERS
Kunstmolensteenfabriek Aarle-Rixtel

Bezoekt tijdens de Gildefeesten

Café „Het Heuveltje”
Nette Bediening — Fijne Dranken
BELEEFD AANBEVELEND **C. v. d. ELSEN**
AARLE-RIXTEL

orslein en fijne Lederwaren.
iechtwatten en Toiletartikelen.
erfwaren, Vernissen en Glas.
ardewerk grof en fijn.
ikkel en Koperwaren.
loer en Tafelzeil.
ampen en onderdeelen.
chtwerk Wandkoffiemolens.
eligeuzen en fantaisie Beelden.
erkboeken en Rozenkransen.
nkele en dubbele Haarnetjes.
ai en Breigaren.
au de Cologne en Zeepen.
aalden en Maaswol.
eemleer en Gummiesponsen.
ol Tandpasta.
ieuwe sorteering Vloermatten.
n alle Huishoudelijke Artikelen.
ooit te vergeefs.

4% Korting op alle Aankopen
Beleefd Aanbevelend.

- Aannemers en handel in alle voorkomende bouwmaterialen: Arn. Gruijters & zn
- Aannemer Chr. v. Uden
- Koloniale waren, beschuit- chocolade- en suikerwerken. Handel in manufacturen; Gez. Swinkels, Kapelstraat
- Gildehuis café Het Witte Paard: H. v. Wetten
- Sigaren, sigaretten, pijpen, tabak enz.; H.v.d. Boogaard, Nieuwe Woningen A 194
- Schoenmakerij. Maat- en reparatie- inrichting: H. Barten, Kerkstraat

Bij het 612,5-jarig bestaan van de Blauwe Schut in 1936 zien we nog een paar nieuwkomers, zoals:

- Radio Kerkhof, Molenweg B 256
- Rijnbendes Genever en likeuren;

- M. v. Brug-v. Dijk
- Drink de chocolademelk van FLORA LIEROP: F. Beniers
- Electr. techn. bureau: J.J.A. Slaats
- Bakkerij en koloniale waren; C. Biemans-Derks
- Melk, karnemelk, boter etc.; A. Schepers- Jansen
- Rund- en varkenslagerij; G.Hagelaar-Hoedemakers

Wij hebben nu internet, e-mail en facebook en er is altijd wel ergens een 'event' of jaar- of rommelmarkt. Alleen jammer dat ons mooie dorp wordt 'overreden' door verkeer dat er niets te zoeken heeft, temeer omdat er nog maar zo weinig winkels te vinden zijn. Maar och, je kan willen wat je wil.

Een Aarle-Rixtelse martelaar

Louis Barten

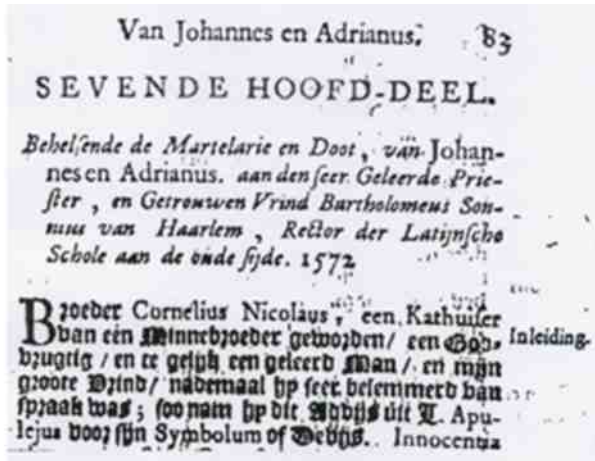
'Jan van Rixtelstraat' staat er op het straatnaambordje dat vanuit de Mariastraat die straat in wijst. Een toevallige voorbijganger dacht dat die Jan van Rixtel een beroemde man uit ons dorp zou zijn. Maar kennelijk niet zo beroemd dat hij er meer van wist. Een ander dacht dat het mogelijk iemand zou zijn die iets met de kerk te maken had, want het was een zijstraat van de Mariastraat en er was ook al een Pastoor van den Heuvelstraat. Ik keek in Jean Coenens 'Van Ricstelle tot Aarle-Rixtel' en in Merckelbachs 'Historie van Aarle-Rixtel', maar niets hoor. Er bleef mij niets anders te doen dan andere informatiebronnen te zoeken. Die bronnen hebben geleid tot onderstaand artikel.

Het is bij de meeste mensen die weet hebben van de Nederlandse geschiedenis bekend dat op

1 april 1572 de Watergeuzen onder aanvoering van Lumey de stad Den Briel veroverden op de Spanjaarden. Het werd zoals de geschiedschrijver zegt een woeste plundering en men was al bezig de buit op de boten te laden om die af te voeren toen Lumey besloot de stelling te houden voor de prins van Oranje. Vanuit Den Briel gingen de veroveringen verder. Oudewater, Gouda en Leiden vielen en niet zonder bloedvergieten. Vooral priesters en monniken werden mishandeld en kerken en kloosters werden beroofd. De gelovige katholieken sloeg de schrik om het hart toen in de morgen van 9 juli 1572 19 priesters en monniken in Gorkum werden vermoord.[1] Zoals gezegd trokken de Watergeuzen over het Hollandse land en hielden ook in Gouda huis, nu onder de leiding van Willem van der Marck.[2]

In 1526 werd in Amsterdam Petrus Opmeer geboren. Hij studeerde geneeskunde en rechtsgeleerdheid. Hij verhuisde naar Delft, waar hij op 4 november 1594 overleed. Petrus Opmeer schreef: 'De Historie der Hollantse Martelaren welke voor het Chisten Catolijk Geloof en Godsdienst door seer wrede Tormenten omgebracht sijn'.

Het 'sevende hoofd-deel Behelsende de Martelarie en Doot, van Johannes en Adrianus' was gericht aan zijn priestervriend Bartholomeus Sonnius van

Haarlem die in die stad rector was van de Latijnse school. Het werk dateert uit 1572 en kan dus als tijd-eigen aangemerkt worden.

Het geschrift begint met inleiding waarin Opmeer onder andere vertelt dat Gouda, 'daar den Yssel midden doorvloeid', de katholieke godsdienst altijd trouw is geweest. Zelfs in het jaar 1566 'toen de beeldenstormers straffeloos door het land liepen, is de dienst van den onsterffelijke God in deze stad nooit opgeschort geweest'. Het was zelfs zo dat priesters en gelovigen vanuit Utrecht en omliggende steden naar Gouda waren gevlucht.

Niet ver van de kerk was een klooster van de Fraterheren. Zij droegen het kloosterkleed net als monniken en preekten - hielden collatie - voor het volk, elke middag om drie uur. Zij haalden hun inkomen uit het schrijven van misboeken en het drukken en inbinden daarvan. Zij vielen onder de jurisdictie van de bisschop van Utrecht.

De Fraterheren waren 'de Broeders des Gemenen Levens', ingesteld door Geert Grote. Geert Grote die in 1340 in Deventer was geboren en daar in 1384 overleed is gekend als een van een Nederlands grootste godgeleerden en verder was hij een begenadigd schrijver en boeteprediker. Voor hij boeteprediker werd, was hij welgesteld en eierzuchtig, maar na een ernstige ziekte besloot hij in 1372 een meer ascetisch leven te gaan leiden. Hij verzamelde een grote groep volgelingen om zich heen. Zijn opvattingen m.b.t. het geloofsleven zijn bekend geworden als de Moderne Devotie. De Fraterheren wor-

den daarom ook wel de Broeders van de Moderne Devotie of Paulieten genoemd, vanwege hun straatpreken Collationisten.

Onder de kloosterlingen waren onder anderen Johannes van Rixtel en Hadrianus Lambertius van Gouda. Johannes van Rixtel - 'een dorp in Brabant, niet ver van Helmond gelegen' - was overste van het huis en Adrianus was de procuratiehouder, huisbewaarder en de eenvoud zelf. Maar al die goede eigenschappen hebben hen niet mogen baten, 'door dien enige meinedige burgers en een deel ruwe schuitenvoerders en zodanig slag van mensen hebbende het juk van den Koning afgeworpen en de stad in een ellendige slavernij gebracht die ten prooie van een deel werde fielen[3] overgevende. Zodat de stad van Gouda, eertijds zo heerlijk bloeiende is geworden een herberg van guiten[4], een roofnest van booswichten en een slachthuis van religieuze personen".

Lumey was Gouda binnengevallen en had het kasteel dat rechts van de stadspoort lag betrokken. Zijn krijgsvolk terroriseerde de stad. Een bende onder leiding van Van der Marck drong het Hieronymusklooster binnen en vernielde alles wat er maar te vernielen viel. 'Wanneer alles nu met schrik bevangen was en de priesters des Here, en andre religieuze mannen, zich hier en daar moesten verschuilen zo komen Rixtelius met zijn huisbezorger na het middagmaal te voorschijn als ook desselfs deurwachter Arnoldus Delphius, daartoe gedwongen door de moedwil der soldaten die in menigte derwaarts door het huis bijeen waren gekomen". Dat lieten de Fraterheren er niet bij zitten en zij gingen op weg naar het kasteel waar de graaf van Lumey verbleef. Zij wilden hem aanspreken over de overlast en tevens hem om zijn bescherming vragen. Onderweg kwamen ze een vrouw tegen die zei: "waar haast ge zo na toe godvruchtige mannen. Ziet gij niet dat de razernij zijnde losgebroken den soldaat aen 't woeden is en niet ander zoekt dan het vermoorden en schenden der godsgeweide maagden! Is u vergeten het voorbeeld van den priester gisteren nacht vermoord! Weet gij niet dat zij jongens huren om haar te ontdekken de plaatsen daar de priesters zich verschuilen! Weshalve zo gij enig verstand hebt keert haastelijk na huis of versteekt u in enige plaats totdat deze razernie een weinig aan 't bedaren is".

De twee, Johannes en Adrianus, zetten hun weg voort, maar stuurden Arnoldus, de deurwaarder, terug. Ze werden bij Lumey toegelaten. Ze begroetten de man op de meest eerbiedige manier en Rixtelius voerde het woord.

"Doorluchtige Graaf niet langer kunnende verdragen de moedwille der soldaten zo werden wij genoodzaakt hier te komen, met onderdanigheid u overleverende de sleutelen van ons huis, ootmoe-

dig verzoekende, dat gij uit de inkomsten, die wij bezitten ons zoveel gelieft te laten volgen als gij genoegzaam oordeeld tot ons onderhoud: of zo gij dat niet goedvind, wij enkelijk met onze kleding elders mogen vertrekken”.

Lumey reageerde met de opmerking: jullie lijken wel priesters en hij droeg zijn lijfwacht op hen naar een andere kamer te brengen om hen 's avond een aangename vertoning te kunnen presenteren. Rond etenstijd, ongeveer om zeven uur, werden Johannes en Adrianus opgehaald en voorgeleid.

De schrijver noteert:

“Ter linker zijde van den ingang des Kasteels is een tuin, omringd van een scherpe doorn hegge die vruchtbaar van welriekende bloemen en liefelijk warmoes kruiden de wandelaars belet enige der tuin kruiden te roven”.

Een opgehitste bende viel het tweetal aan en rukte hen de kleren van het lijf. Ze werden naakt met een degen over de voorplaats van het slot gejaagd, de valbrug over en dan de tuin in. Het was helder weer en de sterren stonden hoog aan de hemel.

“Als Adrianus den huisbezorger erbarmlijk begon te klagen zullen wij dan onverdiend ons leven aan een schandelijke galg moeten eindigen?” zei Rixtelius en hij meldde dat het die dag 25 oktober was, de geboortedag van de martelaren Crispus en Crispianus, Het lijden van deze twee helden moest hen aanzetten tot moed en standvastigheid. *“Wij lijden voor Christusnaam en als we zijn bloedgetuigen worden zullen we een dierbaar loon ontvangen”.* Toen werden ze van alle kanten besprongen, doorstoken en bekerft, bespot en door de doornhaag gejaagd.

Men verhaalt dat Rixtelius *“door een zware slag den buik geopend zijnde zodat zijn ingewanden daar uit vielen met luide stemme der aanbiddelijke drie-eenigheid heeft aangeroepen”.*

Deze ellendige moord werd nog vreselijker gemaakt *“omdat zij nog nauwelijk dood zijnde en leggende zieltogen in den drek wierden geworpen en met een weinig aarde overdekt”.*

Iedereen werd verboden ook maar iets te doen of zelfs maar over hen te reppen. Ondanks die verboden werd het drama bekend onder de bewoners van Gouda. Burgemeester Mr. Pieter van Asperen vervloekte de moordpartij in het openbaar. *“Zo begon de menigte van het volk ijselijk te murmureren en veel burgeren de lijken dezer mannen den tirannen af te vorderen; en de zaak scheen tot oproer te zullen bersten zo die niet waren overgeleverd om eerlijk begraven te werden.*

De dode lichamen deze H. Mannen door den tui- nier opgegraven zijnde afgewassen en na de vaderlijke wijze met haar kappen aangedaan werden tegen den avond gevoerd na het huis en kerk der Collationaire broederen, een grote menigte van al-

lerlei mensen derwaarts toevloeiende om deze lijkstatie te beschouwen”.

Een andere schrijver vermeldt dat zij die dit bijvoonden getuigden, dat de lijken na zeven dagen geen onaangename geur verspreidden en dat er nog vers bloed *“van de hoofden droop”.* De uitvaartmis werd gedaan door de 80-jarige Antonius van Utrecht en de lijken werden bij elkaar begraven.

In 'De Stad en Meyery van 'Hertogenbosch of dezelve beschrijving. Door en ten gebruike van A.C. Brock', rond 1825 geschreven, lezen we op pag. 170:

“In Rixtel is gebooren zekeren Joannes Rixtel Pater in het Klooster der Paulieten anders Collationisten te Gouda in Holland, welke op den 24 November 1572, door last van de Grave van der Marck, om de belijdenis van het Roomsche Catholyck geloof ter dood toe geslagen, en toen de buik geopend en het ingewand er uit gehaald, en dus als martelaar den dood ondergaan heeft”.

Sasse van Ysselst schrijft in zijn 'Oorkonden betreffende Rixtel':

“Volgens een oud handschrift van Butkens was de eerste eigenaar van het huis van Rixtel een zekere Jonannes de Haisbain, ridder, die het verkocht aan Johannes van Rotselaer, wiens zoon Johannes het verkocht aan Gerlach de Roover die in 1360 hoogschout der stad en Meierij van Den Bosch werd.¹ Deze Gerlach de Roover gaf het erfgoed Rixtel aan zijn zoon Theodorus die een onwettig kind had Jan genaamd. Deze Jan trouwde en zijn zoon die weer Gerlachus heette werd in 1472 poorter van Den Bosch en diens zoon Joannes zou dan weer de in 1572 vermoorde overste van het klooster in Gouda zijn”.

De notitie van Peter Opmeer wordt afgesloten met een tekst van Cornelius Schonoeus.

“Vaart eindelijk wel o heiliger martelaren, en verweerdigd met u gebeden den Here Jezus Christus aan te bevelen den hoge ouderdom van u verplichten oude vriend Petrus Opmeerius, die nu gereed staat om haast van de aarde te verhuizen en u te vergezellen in de hemelse tabernaculen”.

Het is terecht dat er in Aarle-Rixtel een straat naar Jan van Rixtel genoemd is, want hij is beroemd en heeft iets met de kerk te maken, maar of hij ook in Rixtel geboren is valt zeer te betwijfelen.

1) Stam en Staat J. Rooijmans

2) J. Walvis, 'beschrijving der stad Gouda' 1713

3) fiele of fielten = personen met een slecht karakter, schurken, ploert

4) guit = landloper, schavuit

De Biezen

Henk van Beek

Natuurgebied De Biezen ligt aan de rand van het brede stroomdal van de Aa. Het huidige landschap vindt zijn oorsprong in en vlak na de laatste ijstijd, zo'n 12.000 à 14.000 jaar geleden, toen de aarde langzamerhand begon op te warmen. De wind kreeg vrij spel en joeg het fijne zand en leemkorreltjes over de nog vrijwel kale vlakten. De regen viel met bakken uit de hemel en het regenwater zocht de laagten op. Hierdoor ontstonden de eerste beken en moerassen. Daarnaast ontstonden uitgestrekte dekzandruggen zoals de Grotelse Akkers en de Grotelse Heide. Sindsdien stroomt vanuit de randen van deze dekzandruggen horizontaal kwelwater de laagten in.

Dat is ook bij De Biezen het geval. Je kunt het zien aan het bruin gekleurde water dat sterk ijzerhoudend is. In dit ijzerhoudend water gedijen planten die daarvan houden, waaronder de waterranonkel en de waterviolier. Eeuwenlang behoorde De Biezen tot een breed zompig moeras dat regelmatig - tijdens natte perioden - werd overstroomd door de Aa. De randen van De Biezen, met name aan de oostzijde, werden al in de vroege middeleeuwen stelselmatig ontgonnen. Hierdoor ontstonden er kleinschalige hooilandjes. Daar waar het te moerasig werd, werden in de loop van de 18e eeuw slootjes gegraven. Met de vrijgekomen aarde werden smalle ruggen opgeworpen die we ook wel 'rabatten' noemen. Op die rabatten werd 'geriefhout' geteeld, voor het gerief van de mensen. Dat waren allerlei houtsoorten waaronder eiken, essen en elzen. Berken vestigden er zich spontaan.

Dit soort rabatten vind je er nog steeds, met name aan de oostkant van het brede grindpad dat dwars door De Biezen loopt. Aan de westkant van dit pad heeft het gebied de laatste jaren een ware metamorfose ondergaan. Lange tijd werden in dit deel 'wissen' geteeld, brede zones met wilgen die behalve voor manden vooral voor het maken van dijkbeschoeiingen, matten, werden gebruikt. Deze 'wilgenakkers' werden op sommige plaatsen afgewisseld door populieren, die ook tot gebruikshout werden verwerkt. Ondertussen is de vraag naar dit soort producten vrijwel tot nul gereduceerd en heeft de teelt ervan dan ook weinig nut meer. Vandaar dat Staatsbosbeheer een aantal jaren geleden is begonnen om de traditionele beplanting om te vormen tot een meer natuurlijk bos. De hooilandjes zijn gehandhaafd gebleven en worden nu extensief beheerd. Hierdoor wordt de bodem verschaald en daardoor voedselarmer. En, hoe voedselarmer, hoe soortenrijker het wordt.

Op de grens tussen van de Grotelse Akkers en De Biezen vindt je nog steeds (restanten van) de IJ-

melsbeek, een waterloop die hier van oudsher de grens vormt tussen Aarle-Rixtel (Laarbeek) en Gemert-Bakel. Langs de IJmelsbeek werd lang geleden een wal opgeworpen, die als veekering moest dienen. Deze 'landweer' is nog steeds in vol ornaat aanwezig. In het eikenbos, vooraan vanaf de Peeldijk/Biezen gezien, kun je de slingerende loop van de IJmelsbeek nog heel goed zien. Alleen, hij valt niet meteen op tussen die andere slootjes en rabatten.

De Biezen is een gebied voor de fijnproever. Die vindt er allerlei bijzondere planten en beestjes. Zo tref je er bijvoorbeeld de kleine bonte specht aan, een redelijk zeldzaam vogeltje. Met een beetje geluk hoor je hier in de zomer het 'gejodel' van de wielewaal. Ook reeën hebben het hier goed naar hun zin. Dat kun je vooral zien aan de vele krabsporen waarmee de reebok zijn territorium vastlegt. In de wintermaanden vind je ze vaak in kleine groep-

De kleine bonte specht

jes bijeen. In het voorjaar trekt de reegeit zich in het dichte struikgewas terug om er een kalfje te werpen. De ontwikkeling van het embryo heeft in de winter een paar maanden stil gelegen om op het einde van de winter een flinke doorstart te maken!

De Biezen is vooral bekend vanwege de aanwezigheid van vele mos- en varensorten. De mossen maken hier flinke tapijten. In de nazomer zie je er de gouden glans van de duizenden sporenkapsels van het haarmos. Je vindt er ook het sterretjesmos, niet te verwarren met het eerder genoemde haarmos. Maar ook andere soorten mossen waaronder vele korstmossen tref je er in groten getale aan. En wat te denken van de vele soorten paddenstoelen, waaronder de kostgangersboleet, die dankbaar gebruik maakt van de gastvrijheid van de aardappelbovist. Om van de vele varens maar niet te spreken.

Hier en daar vindt je wat open plekken. Het zijn kleine moerasjes met veel riet en andere moerasplanten. En wat te denken van de 'negen weikes', kleinschalige hooilandjes omgeven door houtwallen. Je vindt hier het kruipend zenegroen, de pinksterbloem, het reukgras dat naar karamel ruikt. Deze 'weikes' worden ook zorgvuldig beheerd, gemaaid en afgevoerd, zodat het mogelijk is dat er binnen afzienbare tijd orchideeën zoals de welriekende nachtorchis verschijnen.

Kostgangersboleet met aardappelbovist

Binnenkort wordt De Biezen beter ontsloten, zodat de echte natuurliefhebber het gebied weer wat beter kan gaan betreden. Dat was jaren eerder al het geval, maar een tijdlang heeft Staatsbosbeheer de toen nog aanwezige wandelpaden en knuppelbruggetjes laten wegwijnen en kon men het gebied nauwelijks meer in. Met medewerking van een groep vrijwilligers worden de wandelpaden en knuppelbruggetjes weer in ere hersteld. Dat gaat dan wel wat ten koste van de rust van het gebied, maar dat nemen we op de koop toe. De natuur is inmiddels al heel wat gewend, daar in De Biezen!

In gesprek met... Annie Jacobs - Heesakkers

Henk van Beek

Annie Jacobs-Heesakkers is geboren en getogen in Aarle-Rixtel, op de Heikant. Alhoewel Annie al vele jaren getrouwd is, noemen 'echte' Aarlesen haar nog steeds Annie Heesakkers. Dat heeft alles te maken met het feit dat Annie al van jongs af aan uitermate actief is in ons dorp en vanaf haar jeugd als Annie Heesakkers talloze functies heeft bekleed.

Annie is een dochter van Willem Heesakkers en Jaan Ceelen. Het gezin, bestaande uit zeven zonen en vier dochters woonde indertijd op de Heikant, aan de Bakelseweg. Die was toen niet meer dan een breed karrenspoor met erlangs een fietspaadje. Vader Willem runde een boerderij, zoals toen gebruikelijk een gemengd bedrijf. Voor zover Annie zich kan herinneren hadden ze thuis gemiddeld zo'n zeven koeien, wat kalveren, een aantal varkens en een toom kippen. Het werk op de boerderij ging voor een belangrijk deel nog 'met de hand'. Als klein meisje mocht Annie tijdens het maaien van de rogge vaak het paard mennen. Ze hielp ook bij het opzetten van de korenschoven, het melken van de koeien en het aardappelrapen. In die tijd was het heel gewoon dat alle leden van het gezin, voor zover dat in hun vermogen lag, meehielpen op de

boerderij. Ofschoon het stevig aanpoten was, heeft Annie er nooit een hekel aan gehad.

De Heikant was een kleine, hechte gemeenschap, waar iedereen elkaar hielp. Het waren veelal grote gezinnen. Echte Heikantse familienamen zijn Van der Heijden, Van den Bogaard, Manders, Janssen, Biemans en Heesakkers. Naast het werk op de boerderij bleef er voor Annie genoeg tijd over om zich

samen met haar buurtgenootjes te vermaken. Naast het bezig zijn met de bekende kinderspelen was er steevast de hardloopwedstrijd " 't rundje um Schures kamp", via de Bakelseweg over een veldweggetje, naar Tidder van Vijfeijken, naar de Peeldijk (nu Asdonkseweg) en zo weer terug. Waar 'Schures kamp' vandaan komt weet Annie niet precies, maar het schijnt een oude veldnaam te zijn. Ook bezochten ze regelmatig de 'Smawsen bult', een hoge zandrug op de grens van de Heikantse akkers en het Aa-dal. In die tijd haalde Chrisje van den Elzen, en later zoon 'Nölleke', er geel zand. Op die manier was er een prachtige zandkuil ontstaan met een steile helling. Daar konden ze heerlijk ravotten.

Tot aan het begin van de jaren vijftig was er op de Heikant nog geen elektriciteit, zodat Annie regelmatig de olielampen van verse olie moest voorzien. Het drinkwater kwam uit de put, via een koperen pomp in de keuken. Bij de komst van de elektriciteit werd er op de Heikant een speciale kermis georganiseerd. Na haar lagere schooltijd op de Mariaschool bezocht Annie de Huishoudschool, de latere VGLO. Daar leerde ze vooral de fijne kneepjes van het huishoudvak. Aansluitend bezocht ze, net als vele andere meisjes uit het dorp, de Mater Amabilisschool, waar een soort vormingsonderwijs werd gegeven.

Haar eerste baas was Rookwarenhandel Van der Loo in Helmond waar ze kantoorwerk deed en mevrouw Van der Loo bijstond bij het huishoudelijk werk. Hierna kwam ze voor kantoorwerk in dienst bij het Loodgietersbedrijf van Jan Otten in de Dorpsstraat. Zoals bekend was Jan erg actief bij de carnavalsvereniging, waarbij Jan gebruik kon maken van de creatieve talenten van Annie.

Ondertussen was Annie al jaren actief bij de KPJ, in die tijd een heel actieve vereniging. Behalve bij het 'normale' KPJ-werk was Annie vooral actief bij het culturele werk, waaronder het KPJ-toneel. Jarelang was Annie een van de prominente hoofdrolspelers tijdens de zeer geliefde toneeluitvoeringen in het Patronaat. Haar talenten vielen ook buiten de 'Aarlese landsgrenzen' op en zo werd Annie cultureel adviseur bij de KPJ-kring. Annie was wijd en zijd bekend. Annie was in de jaren zestig ook lid van Jongerenvereniging 't Zulderke, dat zijn thuis vond boven de garage van de pastorie. Hier werd het plan gesmeed om in 1968 met de 'Jongerenlijst' deel te nemen aan de gemeenteraadsverkiezingen. Annie werd lijsttrekker. Andere leden waren o.a. Willem Verhoeven, Theo Mighels, Els van Wetten, Jan van de Graef en schrijver dezes. Het scheelde niet veel of de 'Jongerenlijst' haalde een zetel. Annie kwam net niet in de raad.

Maar dat was maar goed ook, want Annie had het al veel te druk. Zo was ze nog steeds heel actief bij de KPJ, bij de carnavalsvereniging, bij het coördineren van collectes, was ze lid van het Sint Nicolaascomité, van het Oranjecomité, van de Stichting Jeugdbelangen, van de Commissie Welzijn, maakte ze films en foto's van Aarlese activiteiten enz. enz.

Annie is ook altijd een fervente tekstschrijfster geweest. Zo heeft ze destijds meer dan 50 columns voor het Helmonds Dagblad geschreven, om nog maar niet te spreken over de vele liedteksten voor het carnaval en de KPJ. Later waagde ze het zelfs om met carnaval in 'de ton' te gaan staan, waarvoor ze ooit nog werd bekroond met de titel 'opperganzenkletser'. Daarnaast zong ze mee met de Bim-bangzinganggroep, het 'Gelegenheidskoor' en neemt ze al jaren deel aan de carnavalsoptocht. Zo werd ze tot 'opperganzentrekker' benoemd, vanwege haar inzet voor ons dorp. Ze trad ook jaren op met het 'Heisa'-schooltoneel. Annie is nu nog actief bij de Avondwakegroep van de kerk. En wat te denken van de vele optredens bij de KVO en de KBO? Ja, het is eigenlijk teveel op om te noemen. Er zal in deze lijst nog best wel wat ontbreken. Zelfs Annie weet het allemaal niet meer zo precies op te sommen. Gelukkig heeft ze nog een aardig archief waaruit ik voor dit artikel heb geput.

O ja, Annie is ook nog getrouwd, met Bèr. Ook heeft ze twee kinderen Annelies en Geert, schoonzoon Maurice, schoondochter Nicole en de kleinkinderen Niek en Elin. Binnenkort verwachten Annie en Bèr hun derde kleinkind. Om het helemaal compleet te maken: Annie is ook nog 'op-pas-oma', samen met 'op-pas-opa' Bèr! Ook daar heeft ze tijd voor!

Wie kent ze niet, de vijf huizen aan de Kanaaldijk Noord-Oost, direct voor de afslag naar de Bosselaan, het weggetje naar het kapelletje van Binderen en het Jan Vissermuseum. Het zijn heel karakteristieke woningen met de huisnummers 116 t/m 124, die op de monumentenlijst van Helmond staan en in de monumenteninventarisatie gedateerd zijn op ongeveer 1915.

In een van deze woningen heeft de familie Christiaens gewoond (van o.a. Ger en Wim, hier uit Aarle). In die tijd heette het daar nog Aarle-Rixtel. De gemeentegrens werd ter plekke gevormd door de huidige Boschelaan en de Gulden Aa. Aan de overkant van het kanaal liep de gemeentegrens ten westen van de zgn. 'Witte Heuskes' en 'Huize Karelstein'. Bij de herindeling in 1968 werd dit deel van de gemeente Aarle-Rixtel bij Helmond gevoegd.

Arbeiderswoningen aan de Kanaaldijk

Martin Geerts

Om de oorsprong van deze huizen na te gaan moeten we een heel eind terug in de historie. We moeten daarvoor terug naar het jaar 1832, het jaar dat het kadaster werd ingevoerd. Want eerder kende ons land geen eenzijdige administratie van onroerende zaken. Het kadaster is een van overheidswege bijgehouden openbaar register van goederen die volgens de wet moeten worden ingeschreven, waaronder onroerende zaken (percelen) en de daarop gevestigde rechten. Daar wordt vastgelegd waar het perceel ligt, wie de erfgenaam of vruchtgebruiker daarvan is, welke afmetingen het perceel heeft en hoe de grond wordt gebruikt. Het is dan ook de informatiebron bij uitstek voor degenen die gegevens van bepaalde percelen willen weten. Uit die gegevens van het kadaster blijkt dat de grond waarop de betreffende woningen aan de Kanaaldijk zijn gebouwd in die tijd nog tot de gemeente Aarle-Rixtel behoorde. Deze lag in Sectie C, genaamd Rixtel, langs de in het jaar 1826 opengestelde Zuid-Willemsvaart en was eigendom van mevrouw Margaretha van der Bruggen-Falck, de vrouw van Croy. Het betrof de percelen 873 en 874

in het gebied De Hilt. Het waren hooilanden, graslanden die gebruikt werden om hooi te oogsten, hetgeen toen een gewild product was. Hooi werd niet alleen gebruikt voor de bijvoeding van vee, maar ook voor de grote aantallen paarden die nodig waren voor het transport over land en dienst deden als trekpaard in de landbouw en de industrie. Na de dood van Margaretha werden haar bezittingen in 1843 onder haar erfgenamen verdeeld. De hooilanden kwamen in handen van haar zoon jonkheer George Tammo en haar dochter freule Johanna Carolina (Constanze genoemd), die allebei altijd vrijgezel zijn gebleven. George Tammo, die nog heeft meegevochten in de Slag bij Waterloo in 1815 en daarbij ernstig gewond raakte, overleed in 1864 op 80-jarige leeftijd zodat Constanze tenslotte als eigenares overbleef. Zij stierf in 1873 op 81-jarige leeftijd.

De familie Van der Bruggen was protestants, maar had katholieke voorvaders. Uiteindelijk is freule Constanze aan het einde van haar leven, in 1871, na lang twijfelen, ook weer overgestapt naar het ka-

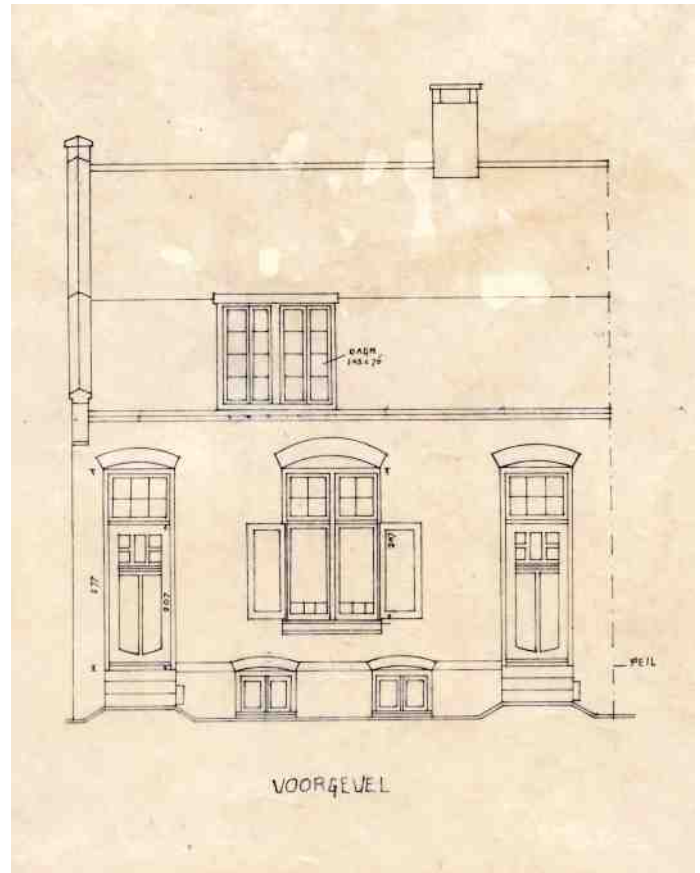
De vijf arbeiderswoningen aan de Zuid-Willemsvaart

tholieke geloof. Bij testament, in 1873 opgemaakt door notaris Van Kemenade te Gemert, vermaakte zij het grootste gedeelte van haar bezittingen aan het Burgerlijk Armbestuur Stiphout (den Algemeenen Arme van de gemeente Stiphout). Ook de hooilanden in De Hilt behoorden daartoe. De gronden bleven nog in gebruik als hooilanden, want pas later, toen in de 20ste eeuw het paard vervangen werd door de tractor en de auto en toen kunstmest algemeen werd toegepast, is het hooiland geleidelijk aan verdwenen.

De jaren na 1873, tot dienstjaar 1916, gebeurde er met die gronden, voor zover wij weten, weinig of niets. Met "dienstjaar" wordt het jaar bedoeld waarin iets wordt verwerkt door het kadaster. Een dienstjaar geeft altijd informatie achteraf, de handeling is dan al gebeurd. In 1916 werd in het kadaster ingeschreven dat op het perceel C 873 twee huizen zijn gebouwd en op perceel C 874 één huis. Dit laatste gegeven, het ene huis op perceel C 874, is een beetje verwarrend. Het betrof namelijk de vijf arbeidershuizen waarover dit verhaal gaat. Dat het er echt vijf waren is heel duidelijk als je de plattegrond bekijkt. Maar, in die tijd traden eigenaren van grond, zoals hier het Armbestuur, maar bijv. ook boeren, op als projectontwikkelaar. Als zij een rij huizen bouwden op hun grond stond dat als één huis in het kadaster.

Wanneer die huizen werkelijk zijn gebouwd kan niet precies worden vastgesteld en dat kan dus best een of twee jaar eerder zijn geweest. In de monumenteninventarisatie worden de huizen gedateerd op 1915 en dat zou, gezien de vermelding in het kadaster dan ook goed mogelijk zijn. Ze zijn gebouwd door Arnold Gruyters & Zoon, Bouwmaterialen /Aannemersbedrijf in Aarle-Rixtel. Het zou goed kunnen dat Arnold Gruyters die huizen ook zelf ontworpen heeft, omdat hij dat meestal deed bij de huizen die hij bouwde, maar dat is niet zeker. Vervolgens gingen de "Armen van Stiphout" een jaar later, in dienstjaar 1917, over tot de verkoop van de grond en de huizen die er op stonden

De nieuwe eigenaar werd de gemeentesecretaris van Aarle-Rixtel, Matthijs van Roij. Deze liet de percelen splitsen. Het oude perceel C 874 werd verdeeld in vier percelen met op ieder van die percelen een huis (dat waren dus vier huizen van het rijtje van vijf). Het kadaster met de nieuwe kadastrale grenzen op die door Van Roij werden aangewezen en die nieuwe percelen, elk van van 6 are en 80 centiare, werden vastgelegd in de Basisregistratie Kadaster. Het resterende deel van C 874, met daarop het vijfde huis van het rijtje, werd met een deel van het oude perceel C 873 een nieuw groot perceel met een huis daarop. Later werden deze vijf percelen weer samengevoegd en kregen toen het nummer C 1905. Het betrof de woningen Kanaaldijk 69c, 70c, 71c, 72c en 73c. Met ingang van 1 augustus

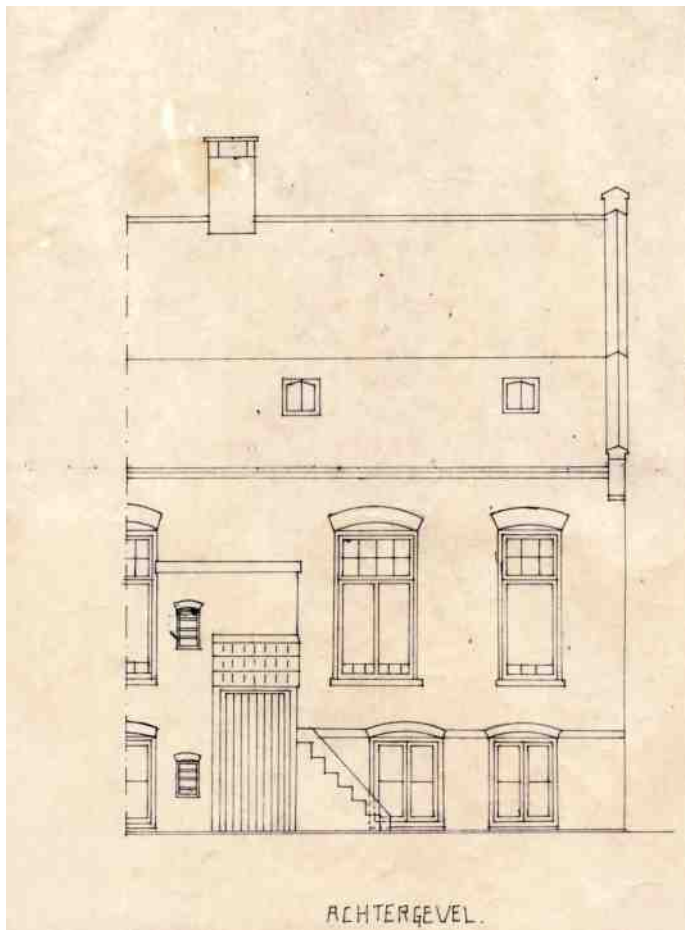

1956 veranderde de gemeente Aarle-Rixtel dat in Havenweg 35, 37, 39, 41 en 43.

Op 1 januari 1968 vond er weer een verandering plaats. In dat jaar ging het deel van Aarle-Rixtel met de woningen die gelegen waren op perceel C 1905 over naar de gemeente Helmond en weer werden de adressen veranderd. Het werd nu Kanaaldijk Noord-Oost met de huisnummers 116, 118, 120, 122 en 124. Deze karakteristieke bakstenen huizen, die op de monumentenlijst staan, zijn zowel architectuurhistorisch als sociaalhistorisch van groot belang en zij bezitten een grote zeldzaamheidswaarde binnen de gemeente.

Zij hebben deels oorspronkelijke houten deuren die voorzien zijn van een lichtje (een kijkraampje) en bovenlicht met kleine roedeverdeling. Dit laatste is een verdeling in de ramen door middel van houten latjes die meestal wit zijn geverfd. Zowel boven de deuropening als boven de raampening is gebruik gemaakt van segmentbogen en de samengestelde dubbele vensters hebben bovenlichten voorzien van kleine roedeverdeling. Een segmentboog of toog beschrijft een klein gedeelte van een cirkel en vormt van nature een sterke constructie die bijna uitsluitend gebruikt wordt voor kleine overspanningen zoals raam- of deuropeningen.

Onder de samengestelde dubbele vensters met kleine roedeverdeling bevinden zich twee kelderraampjes. Alle vijf de huizen zijn namelijk onderkelderd. De woningen hebben een mansardedak dat even-

wijdig loopt aan de straat. Een mansardedak heeft een dakvorm waarbij het onderste deel van het zadeldak, ook schilddak genoemd, steiler is dan het bovenste deel, waardoor een geknikte vorm ontstaat. Het dak heeft gesmoorde Mulden dakpannen, dat is een type machinale dakpannen dat veel in de Achterhoek wordt gebruikt. Gesmoord wil zeggen dat ze een bewerking hebben ondergaan waarbij alle zuurstof met behulp van gas uit het gebakken product wordt getrokken. Het mansardedak van deze huizen heeft dakvensters, ook weer met kleine roedeverdeling.

Vóór de huizen bevinden zich een stoep en stenen paaltjes. Destijds stond er een houten hek voor de huizen, maar waarschijnlijk heeft eigenaar Van Roij dat hek verwijderd en er gemetselde paaltjes laten zetten. Echter, die moesten na enige tijd ook weer weg, want de heer Boekhorst, de kantonnieër van Waterstaat, een ambtenaar die belast was met het beheer van rivieren, kanalen en dijken, constateerde dat de stenen paaltjes niet helemaal op eigen grond stonden en hij gelastte dat ze weer afgebroken moesten worden en eventueel een stukje terug geplaatst. Dat heeft Van Roij toentertijd dan ook gedaan. Inmiddels zijn die paaltjes versleten en de huidige bewoners hebben weer precies zo'n zelfde stenen paaltjes laten metselen, op dezelfde plaats waar ze voorheen ook gestaan hebben. Het ziet er dus allemaal nog uit zoals bijna honderd jaar geleden en er heerst, daar aan het kanaal, eigenlijk ook nog steeds veel van de landelijke rust van toen.

In het begin waren de woningen erg primitief. Er was nog geen telefoon. Dat was in die tijd voor veel mensen nog een onbekende weelde, want Helmond was nog maar pas (sinds 1900) aangesloten op het intercommunaal telefoonnet. Er was geen riolering en er moest gebruik worden gemaakt van een beerput en een zogenaamde poepdoos, een houten bank met een gat erin waardoor de behoefte kon worden gedaan. De poepdoos bevond zich echter wel inpandig. De beerput moest regelmatig leeggemaakt worden. Dat onwelriekend werkje werd vaak door boeren gedaan, maar hier deden dat de bewoners zelf want de inhoud, beer genoemd, gebruikten ze voor de bemesting van hun grond. De huizen hadden geen gasaansluiting en er was in die tijd ook nog geen waterleiding. Die kwam pas rond 1942. Oorspronkelijk moesten de mensen het maar doen met een waterpomp.

Vóór aan het kanaal lag een heel grote vierkante steen die, in die tijd toen er nog geen waterleiding was, door de bewoners werd gebruikt om de was te spoelen in het kanaal. Tussen die steen en het wegje langs de huizen liep, tot mei 1935, de trambaan naar den Bosch. De tram werd "De Goede Moordenaar" genoemd vanwege de vele ongelukken die daarmee gebeurden. De snelheid van die tram was maximaal 15 km per uur en de afstand Helmond - Den Bosch werd in drieëneenhalf tot vier uur afgelegd. De kosten daarvan waren 25 cent voor een reisje tweede klas. Eerste klas was een dubbeltje duurder vanwege het fluweel en de iets fraaiere verwarming. Er was geen speciale halteplaats voor de tram daar langs het kanaal, want er werd altijd gestopt als je in of uit wilde stappen. Bewoners van de kanaalwoningen wisten te vertellen dat enkele jongens op een keer gratis met de tram mee wilden liften maar dat ze er door de trambestuurder af werden gekegeld met gloeiende kolen. Dat kon toen want het was een stoomtram die met kolen werd gestookt en voortbewogen door een stoomlocomotief.

Er werd waarschijnlijk nogal eens een keer gestopt voor het pand aan Kanaaldijk Noord - Oost waar nu een witte villa staat. Dat is vlak bij het rijtje huizen, maar dan op de andere hoek van de Bosselaan. Dat was destijds, vanaf 1914, een café met een speeltuintje. Café 'Roos en Eik' van Jan Jansen. Zijn vrouw kwam uit Gemert, uit café De Drie Ossen. Het is er niet lang geweest, dat café met speeltuintje, want dat was op dat punt niet echt rendabel.

Elk van de vijf huizen had vier rookkanalen die in de schoorsteen uitkwamen. Ze hadden een washok, maar géén keuken. Wel was er een leefkamer die gebruikt werd als keuken met daarin een plattebuis-kachel. Beneden was ook nog een heel klein slaapkamertje, waar later een pomp in is gemonteerd en waar de keuken van is gemaakt, en er was de zogenaamde goei kamer, waar de fiets werd bewaard

onder een laken en waar de pastoor werd ontvangen als hij een keer op bezoek kwam. De bovenverdieping bestond uit een slaapkamer en daarnaast een zitkamer die verwarmd kon worden en nog een open zolder met vliering. Geen badkamer. De woningen hadden wel een grote kelder, verdeeld in enkele vertrekjes, die vaak als slaapkamers voor de kinderen werden gebruikt.

Er liggen nog steeds lange, vrij smalle, tuinen achter de huizen, die met een trapje vanuit de woningen te bereiken zijn. De huizen hebben zowel aan de voorzijde als aan de achterzijde een trapje. Aan de voorzijde met drie treden en achter zes. De huidige bewoners van de huizen hebben nog steeds, evenals vroeger, het recht van overpad. Dat is een erfdiensbaarheid die in dit geval waarschijnlijk door verjaring is verkregen en die hen het recht geeft om over de grond van de burens te lopen of te fietsen om bij hun huis te kunnen komen. Maar voorheen had dat recht betrekking op een doorgang op circa vijf meter achter de huizen en dat is veranderd in een doorgang achter in de tuinen, circa 50 meter van de huizen verwijderd.

Boven op de zolder gingen alle elektriciteitsleidingen naar één van de huizen waar zich de gemeenschappelijke groepskast bevond. Per huis beschikten men maar over één stop en er zat geen slot op de voordeur. Iedereen kon zo naar binnen. Daar zou je tegenwoordig niet meer aan moeten denken.

De kelders zijn voor van alles en nog wat gebruikt. Ze hebben ooit gediend tot schoenwerkplaats en zelfs tot woonhuis. Onder andere voor een jonggetrouwd stel, Jan en Trijn Roelofs, dat niet katholiek was en daarom in die tijd geen huis kon krijgen. Ze zijn noodgedwongen maar ingetrouwd bij de ouders van Jan, op huisnummer 124, en hebben daar in de kelder gewoond. Later is het huis op nummer 120 (dat was toen nog Havenweg 39) vrijgekomen en in 1959 zijn ze in dat huis getrokken. Om dat mogelijk te maken hebben ze eerst nog op 12 december 1958 de officiële vergunning tot ingebruikneming van een woongelegenheden daarvoor ontvangen van de gemeente Aarle-Rixtel.

Er heeft ook nog korte tijd een jongeman, Gijs van Lieshout, bij zijn ouders in de kelder gewoond op nr. 118. Hij deed aan wielrennen. Hij is onverwachts gestorven. Die familie Van Lieshout heeft aan de Kanaaldijk weinig geluk gekend want zij hebben daar ook een zoontje verloren door verdrinking in een sloot in de Bosselaan, vlak achter hun huis.

Dan was er ook een gezin dat in de oorlog clandestien twee varkens in de kelder had staan. Dat was de familie Christiaens, een gezin met dertien kinderen, dat daar in 1938 kwam wonen. Tegenwoordig kan men zich dat niet meer voorstellen, een gezin met dertien kinderen in zo'n kleine woning en dan de kelder gebruiken voor varkens. Ze hadden in dat gezin te weinig goede schoenen om zondags allemaal tegelijk naar de kerk te gaan. Onderweg naar huis wisselden de gezinsleden die naar de kerk waren geweest van schoenen met degenen die de volgende mis bij gingen wonen. Ze hadden thuis een koe, drie varkens en vijftieng kippen. De koe stond op een weiland in de buurt en de huur voor dat weiland bedroeg één liter melk per twee dagen. Van de drie varkens zaten er gedurende de oorlog twee in de kelder. Clandestien! Dat was heel spannend, want als de Duitsers, bij een controle, die clandestiene varkens zouden hebben ontdekt, dan zouden de gevolgen voor die mensen niet te overzien zijn geweest. Tijdens de oorlogsjaren heeft er trouwens ook nog eens een Pool in een van de kelders liggen slapen. De bewoonster van het huis schrok zich haast een beroerte toe zij die man daar plotseling ontdekte.

Behalve door de families Christiaens, Roelofs en Van Lieshout zijn de huizen ook langere of kortere tijd bewoond geweest door o.a. de families Brands, Castellijns, Vogels, De Rooij en Klaassen en uiteraard de huidige bewoners, de families Heemskerk, Van de Weijer, Kuijpers, Hermans en Engelhart.

Het is heel terecht dat al deze families steeds trots zijn geweest op die bijzondere woningen die vanwege hun sporen uit het verleden van nationaal, maar ook en vooral van plaatselijk en regionaal belang zijn. Het zijn woningen waarvan de gevel, met inbegrip van het bijbehorend dakvlak, een rol speelt in het historisch beeld van hun omgeving en die er zowel als rijks- en als gemeentemonument toe bijdragen het stadsbeeld van Helmond te verfraaien.

Bronnen

- De heren B. Christiaens, J. Hermans, mevr. T. Roelofs
- Jan Zeeuwen: *De stam aan de Boorden van de Aa*
- Henk van Beek en Wim Daniëls: *Kasteel Croy*

Met medewerking van

- Regionaal Historisch Centrum Eindhoven
- Brabants Historisch Informatie Centrum 's Hertogenbosch

Zuid-Willemsvaart tussen Helmond (links) en Aarle-Rixtel. De arbeiderswoningen zijn met 5 kruisjes aangegeven.

Strijken

Louis Barten

Bij ons thuis was het een vaste wekelijkse ceremonie, de was strijken. Maar voor men daarmee kon beginnen werd de was 'uitgesplitst', want er was gewone was en was die gestreken moest worden. Dat was nog niet alles, want de strijkwas werd weer verdeeld in slappe was en was die gesteven moest worden. Die laatste portie was de was die door het stijfjel gehaald moest worden.

Het strijken van de slappe was was niet zo moeilijk. Die werd volgens een vast patroon gestreken, opgevouwen en nogmaals gestreken. De gesteven was werd weer onderscheiden in lakens, slopen en tafellakens en het fijn goed zoals schorten, overhemden, onderjurken e.d.

De overhemden waren bij ons thuis het zwaarste karwei, het grootste en moeilijkste strijkwerk. Wij waren met zeven mannen met ons moeder als enige vrouw. Dat betekende dus elke week minstens zeven overhemden die voor de zondag gestreken moesten zijn.

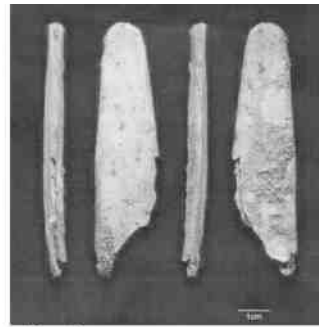
Daarbij kwam dan dat van elk van die zeven op gezette tijden het zondags pak nagekeken moest worden en opnieuw geperst, want zo noemde men het in de plooi strijken van broeken e.d. De pakken gingen overigens niet in de was, maar werden meestal eens per jaar gestoomd.

De gewone broeken die gewassen waren, werden ook geperst. Er werd een natte doek op de vouw gelegd en dan het strijkijzer er op, en een grote wolk waterdamp en gesis vulden dan de kamer. De plooi zat er weer in tot de volgende ronde. Ons moeder had het er maar druk mee, hoewel wij toen wij groter werden soms de opdracht kregen onze eigen broek te persen, wanneer we dat zo dringend nodig vonden. De oorzaak van die gevoelde noodzaak lag in de verkering, we gingen naar de meid en dan hoorde je er piekfijn uit te zien en ons moeder was niet gek.

Er ontstond op een gegeven moment een extra gelegenheid om onze vriendinnetjes, de meiden, te ontmoeten buiten de bekende tijden van woensdagavond, seeskesavond, zaterdagavond na het lof en zondagsmiddags. De meisjes kwamen op donderdagavond bij ons strijken... Ons moeder en wij blij.

Ik kwam op het idee om dit te schrijven bij de tentoonstelling van oud gereedschap op de Heemkamer. Het wemelt er van de strijkijzers. Ik vroeg me af: hoelang zouden er al strijkijzers zijn. De naam strijkijzer zou de indruk kunnen wekken dat ze al heel oud zijn, uit de ijzertijd of zo.

Een klein onderzoekje leverde de volgende informatie op. 'Ons' strijkijzer werd uitgevonden door de Chinezen, zo rond 400 jaar voor onze jaartelling. De 'lissoir' of strijksteen werd al in de prehistorie gebruikt om dierenhuiden glad te maken. Het was een platte steen van marmer of glas en soms een hou-

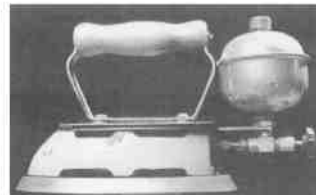
Lissoirs

ten blok, waarmee zeker tot in de 15e eeuw het wasgoed werd gestreken.

Door de toepassing van stijfjel in delicate kledingonderdelen zoals boorden en geplooid kragen kon er geen heet ijzer gebruikt worden. Stijfjel is een zetmeelproduct, veelal op basis van rijst of tarwe, dat meer geschikt is om er koeken van te bakken. De eerst Chinese ijzers zijn in feite een soort beddenpannen die gevuld werden met gloeiende houtskool of heet zand. Overigens, het fijne linnen plissé van de Egyptische beeldhouwkunst, van de 16e eeuw voor onze jaartelling, wijst al op het gebruik van een warm strijkijzer.

Het is niet precies bekend wanneer het strijkijzer in het Westen bekend werd. In de 15e eeuw gebruikten Hollandse kleermakers bakjes waarin gloeiend heet ijzer werd gelegd.

Oud stroomstrijkijzer

Schaarsteenstrijkijzer (op houtskool)

Vanaf de 16e eeuw kwamen er strijkijzers in allerlei maten en van allerlei materialen. Bekend is het massief strijkijzer met handgreep dat op de hete kachel werd gezet en tot in de 19e en zelfs 20ste eeuw in gebruik was. Na de 17e eeuw was er ook een zogenaamd plaatstrijkijzer met houten handgreep en een opengewerkt kolenbakje, dat tot na de Tweede Wereldoorlog in gebruik was. Volgens hetzelfde principe was er een strijkijzer van hol aardewerk met gaatjes in de rand.

De uitvinding van het elektrische strijkijzer in 1882 door de Amerikaan Seely was zeker een revolutie, maar een waarvan de effecten toen achterwege bleven, omdat de meeste huishoudens geen elektriciteit hadden. De firma Calor bracht in 1917 in Frankrijk een concurrent voor het elektrisch model op de markt, het werkte op gas en alcohol.

In de jaren twintig van de vorige eeuw werd in de Verenigde Staten het nu gangbare stroomstrijkijzer uitgevonden. Tegenwoordig is dat zo'n apparaat met waterreservoir en thermostaat.

Maar wat te denken van de hemden die niet meer gestreken hoeven te worden, gewoon drogen op een hangertje en niet in de droger? Een herleving van de waslijn ?

Indien onbestelbaar: Dorpstraat 30G, 5735 EE Aarle - Rixtel

Heemkundekring Barthold van Heessel

De kring is opgericht in 1952 en stelt zich ten doel het bevorderen in brede kring van de belangstelling voor en de kennis van eigen streek, volk en gebruiken en van heemkundig waardevolle overblijfselen uit vroeger tijden. Om dit doel te realiseren kent de heemkunde-kring de volgende werkgroepen:

monumenteneducatie - dorpswandelingen
lezingen/cursussen - genealogie
bibliotheek/archief - redactieraad Het Hagelkruis

Museum heemkamer Barthold van Heessel

In het voormalige pensionaat Mariëngaarde aan de Bosscheweg 14a is de heemkamer gevestigd en is ook het museum ondergebracht.

In het museum bevindt zich een uitgebreide verzameling bezienswaardige voorwerpen, die merendeels een relatie hebben met Aarle-Rixtel. In verschillende opstellingen wordt aandacht geschonken aan de gilden en andere verenigingen, aan het kadaster, het geloofsleven, het onderwijs en diverse ambachten.

Er is ook een rijke verzameling archeologische vondsten tentoongesteld.

De openingstijden van het museum

Van juni t/m maart:

- iedere dinsdag van 9 tot 12 en van 20 tot 22 uur
- de 1e zondag van de maand van 14 tot 17 uur

In april en mei:

- iedere dinsdag van 9 tot 12 en van 20 tot 22 uur
- iedere zondag van 14 tot 17 uur

Voor groepen is het mogelijk, na telefonische afspraak, het museum ook op andere tijden te bezoeken. Telefoon: 0492 382763

Entree € 2,- voor volwassenen en € 0,50 voor kinderen